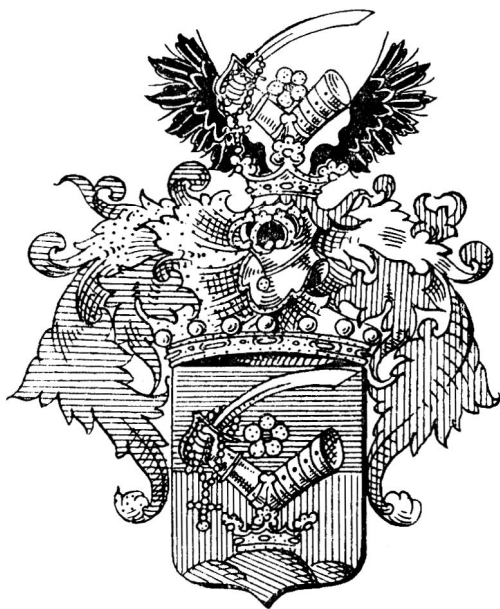

A
LENGYELFALVI ORBÁN BÁRÓK

CSALÁDTÖRTÉNETI TANULMÁNY

IRTA

DR. PERSIÁN KÁLMÁN

K. SEBESTYÉN JÓZSEF

RAJZAIVAL ÉS HERALDIKAI LEÍRÁSAIVAL

KÉT KÉPMELLÉKLETTEL

KOLOZSVÁR,
1911.

NYOMATOTT STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

ORBÁN BALÁZS

(Eredeti fénykép L. B. Orbán Ferencz birtokában Kolozsvárt.)

I.

Persián Kálmán
A lengyelfalvi Orbán bárók

II.

K. Sebestyén József
A lengyelfalvi Orbán család czimere

Adattárul

A lengyelfalvi Orbán család bárói diplomája
Lcngyelfalvi Orbán Balázs báró végrendelete

Bevezető

Magyarország fenállásának ezredik esztendejében Székelyudvarhely három középiskolájának felsőbb osztályú diákjai — a kiállítás megnyitásának napján — örömnünetet rendeztek. A hazafias lelkesedés tüze pillanat alatt lobbant fel. Délután két órakor a református, a katólikus főgimnázium és az állami főreáliskola érettebb ifjúsága a kálvinista kollegium és templom előtti téren gyülekezett. Várták a csegetés pillanatát, mely hívta az ifjúságot a délutáni diligenciára. Valamelyik, hogy ki, nem emlékszem, eszünkbe juttatta az ezredéves ünnep megnyitását a fővárosban s ajánlotta, hogy ha a város öregjei nem mozdultak, mozduljon meg az ifjúság s tegye örökre felejthetlenné e napot a *székely Athén* krónikájában.

Az elröppent szavakat tett követte s másfél óra múlva az ifjúság nemzeti zászlók alatt a Hymnust énekelve már plakátokat ragasztott a falakra. Felhívta a város lakosságát a házak fellobogózására és esti kivilágítására.

Felejthetetlen kedves emlékeim e lázas, lelkes órák. Lelki szemeim előtt megelevenedtek a márciusi napok s először tudtam megérteni tizenhétéves diákeszemmel a történelem nagy tanulságait, hogy pillanatok szülnék nagy tetteket s vésnek igen gyakran eltörölhetetlen vonásokat a történet lapjaira.

E lelkes város katolikus főgimnáziumában kezdte és református kollegiumában fejezte be diákéveit **Orbán Balázs**, kinek bölcsője Lengyelfalván ringott, életpályája üstököshöz hasonlóan sugárzott ki székely vérei közül, kinek emlékezete *ércnél* maradandóbban vésődött nemzete lelkébe. Az a szerény sirbolt kedves *Szejké*-jének most már ott, a napkeleti oldalán, egy nemesen dobogott szívnek, egy igaz embernek nyújt örökös nyugalmat.

Mély megilletődéssel emeli meg előtte széles karimájú Kossuth-kalpagját a lengyelfalvi székely, de meg a messzibbre való korondi és sóvidéki atyafiak öregje is, ha arra dőcög szekérével az udvarhelyi vásárra.

Mély, könnyet kicsaló érzés fogott el engem akkor, midőn egy verőfényes szeptemberi délutánon, ha jól emlékszem, a „Béldi

Pál“-lakban megpillantottam a zöld zsaluk rácsain keresztül az oda ideiglenesen elhelyezett Orbán Balázs koporsóját.¹

Bocsásson meg nekem az ő demokrata szelleme, ki Udvarhely és Aranyosszék helyiratában, a XVI. század közepéig visszanyúló családjának történetével csak úgy érintve foglalkozott, bocsássa meg azt, hogy az ő anyaszékelyföldjének szelleme szent fogadást tétetett velem. E fogadást most váltom be, az emlékezet néhány zöld galyát sirboltjára helyezvén, a mikor a lengyelfalvi báró *Orbán-családról* szóló e kis füzetet utjára bocsátom.

Azt a sok, kedves örömet, mit *Székelyföldének, Keleti Utazásának* olvasása szerzett serdülő ifjúságomban, csak igen kis mértékben viszonzozhatom most ezzel.

E helyen emlékezem meg hálás köszönettel mindazokról, kik e néhány zöld galy koszorúba fonásában támogattak. Első sorban Torda vármegye alispánjáról, *Lovassy Andorról*, ki a legnagyobb előzékenységgel bocsátott be Aranyosszék régi levéltárába. Az *Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára vezetőségéről*, honnan az Orbán Balázstól ajándékozott egykorú iratokat felhasználhattam. A *Genealogiai Füzetek* család-történeti folyóiratnak lelkes szerkesztőségéről és *munkatársairól*, kik önzetlenül támogattak minél több adat megszerzésében. A széki gróf *Teleki Nemzettség levéltáráról*, kinek vezetője baráti készséggel juttatta tudomásomra az ott található adatokat. A gyulafehérvári *Batthyány Könyvtár igazgatóságáról*, a Fancsali Dániel-féle genealogiai gyűjtemény használatásáért és végül a *család érdemes élő tagjairól*.

Sem szabad időm, sem a család régi nemesi ágának elterjedése nem engedik meg, hogy e genealogiai tanulmányomat nagyobb keretben adjam. Igyekeztem legjobb szándékkal a rendelkezésre álló anyagból — a szakirodalom lelkiismeretes átnézése után — felhasználni mindazt, a mivel ifjúkori fogadásomat beválthattam s ha genealogiai irodalmunknak is használtam vele, a teljesített kötelesség öntudatának nemesítő érzése legyen a jutalmam érte.²

Kolozsvár, 1911 március havában.

Persián Kálmán

¹ Az új sirbolt ekkor volt épülőfélben. A régi, napnyugati oldalon az út mellett feküdt, közel az akkori fürdő-vendéglőhöz, Udvarhelyről Szejkére menet balkézfélől.

² E kis munka, részleteiben megjelent a „*Genealogiai Füzetek*” család-történeti folyóirat 1911. évi [XI] évfolyamának 1. és 2. számaiban.

A lengyelfalvi Orbán bárók.

székelység őstörténetének még ma is homályosan bevilágított rengetegébe vész el az a sugár, mely a székely eredetű családokról a hagyományok s az aránylag kevés fennmaradt hiteles iratokból verődik vissza. Az ismert és kritikát kiállott oklevelek s a székelység történetével foglalkozó irodalom azt bizonyítja, hogy Erdély különválásakor politikailag kialakult három nemzet a magyar, szász és székely között, ez utóbbi nemzetnek sajátos és különös intézményei voltak. Erősen bizonyítja azt, hogy a székelység előretolt őrserege volt a római magyarságnak s törhetetlen védője a természetalkotta határoknak. E különleges helyzet teremtette meg számára azt a korlátlan szabadságot, mely kezdetben nem ismerte a *főrendet*, sem a *lófőt*, sem a *gyalogszabadot*, de ismert székelyeket, a kiket „szegények mindig lesznek közöttetek” ige szerint gazdaságilag rangsoroztak. Meghagyták az egyforma politikai jogokat, de megteremtették közöttük a társadalmi válaszfalakat. Ez a kialakulás szülte azokat a véres harcokat a fejedelemség korában, mely számukat apasztotta, morális akaraterejüket megbénította s bizony nem ritkán mindnyájuk szabadságát időnkint eltörölte.

A lengyelfalvi *Orbán* család története szorosan egybeforr a székelység történetével. Egyike ama már kevés kiemelkedett székely-

családoknak, kiknek pusztuló udvarházai és ősi birtokai között a törzsfészek az élő utódoknak birtokában van még.

A legrégibb ismert adat az, hol *Orbán János* 1555-ben az az agyagfalvi Székely Constitutiók aláírójaként ismeretes.¹

1576-ban *Orbán Ferencz* juratus notarius, de sem ő, sem az előbbi János nem Lengyelfalváról szerepel, mert Lengyelfalva a székelybirtokok között 1576-ban (Illustrissimi Principis) fejedelmi tulajdon.² Udvarhelyszéki származásuk mellett külső bizonyíték Jánosnál az agyagfalvi szereplés, Ferencznél a helyhez, tehát ez esetben Udvarhelyszékhez kötött összeírás,³ továbbá az a körülmény, hogy ezután a *lengyelfalvi* származás a XVII. századi Orbánoknál mindig jelezve van. Így legelőször az 1606-iki Básta-féle összeírásban, hol említve van *István* mint primipilus, azaz lófőszékely.⁴ István már 1609-ben udvarhelyszéki alkirálybíró, kinek két fia van *Ferencz* és *Miklós*. Miklóstól és feleségétől, Benedek Katától származik a család nemesi ága,⁵ mivel a később keletkezett többi ág kihalt.

1653-ban lengyelfalvi *Orbán Ferencz* táblai assesor, az Approbatæ Constitutiones szerkesztő-bizottságának tagja.⁶ Feleségétől Kecseti Borbálától való fia, *Péter*, ki 1639—1646 között udvarhelyszéki alkirálybíró volt. Péter fia *Pál*, kinek felesége bögözi Farkas Ferencz leánya, Ilona: Pécsi Simon kancellár, a szenterzsébeti szombatosok vallásalapítójának unokája. *Pálnak* fia *I. Elek*, a család szerencsés birtokszerzője, kinek fennmaradt végrendelete rendkívül becses genealogiai adatokat tartalmaz, nemcsak az Orbán, hanem mintegy tizenöt más erdélyi nemes családra is.⁷

¹ Századok. 1891. 201. l.

² Szádeczky L. Székely Oklevéltár. IV. 39. l.

³ U. o. 271. l. és Századok. 1891. 201. l. Jakab Elek szerint II. Rákóczy György korlátnoka Orbán Ferencz.

⁴ Székely Oklevéltár. V. 298 l.

⁵ Kövály László: Erdély nevezetesebb családai 198—199. l. Nagy Iván: Magyarország nemes családai VIII. 233—235. l. Fancsalí Dániel genealogiai gyűjteményében a gyulafehérvári Batthyány Könyvtárban. E gyűjteményben a család nemesi ágáról sok adat található.

⁶ Approbatæ Constitutionis. (Nagy) Váradi I. kiadása 1653. 251. l.

⁷ Eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárában. Oklevelek Törzsgyűjteményében. Kiadva: Történelmi Tár. 1891. 480—504. l.

I. Elek édesatyjáról, *Pálról* annyit tudunk, hogy 1673 november 29-én és december 2-án Gyulafehérvárt a Toroczayakkal valami peres ügye volt. 1676 november 27-én, 1680 május 25-én ugyanott; 1693 december 9-én Küküllővárt, 1698 október 4-én ismét Gyulafehérvárt kelt iratokban fordul elő neve és aláírása. A küküllővári iratban gyűrűs pecsét van Paulus Orbán körirattal, de azt *I. Elek* használja.¹ Ez iratokat mind Orbán Balázs ajándékozta az Erdélyi Múzeumnak. *I. Elek* a végrendeletében ír apjáról: „Az én édes atyámat hívták Orbán Pálnak és noha az atyámnak feles gyermekei voltak, a többi mindnyájan decedáltak, maradtunk mi ketten az öcsémmel, Orbán Simon urammal,“ ki magtalanul halt el.² Végrendeletének első bekezdését szórul-szóra ideiktatom annak indokolására, hogy fiára nemcsak vagyont, hanem jogcímeket is hagyott több birtok megszerezhetésére. Ebben *I. Elek*-nek kiváló szerencséje volt, lévén ő aranyosszéki főtisztviselő, 1711 után, a mikor sok gazdátlan jószágot juttatott a sors kezeihez jó összeköttetései következtében.

„Én lengyelfalvi idősbik Orbán Elek minthogy Istennek kegyelmességében az mostani aetas szerint életemnek végéhez közelíttem és nemsokára, ha addig vihetem az hetven esztendő is közelitem: legelső scopusom az, hogy az én lelkemet az örökkévalóságra készítsem, azután második az, hogy az én acquisitumimról dispositiót, rendelést tehessek. Levén énnekem immediatus successorom *a magam nevemen való egy fiam*, őtet concernálja, mind mobile és immobile bonumom és minden acquisitumom. Hogy pediglen acquisitumimban és az aviticum bonumimban az fíjam dirigálhassa magát, ezen testamentumomban akarom exponálni és explicálni mind az aviticumnak, mind pediglen az acquisitiomnak rendit és módját cum deductione genealogiae.“

¹ Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában: Oklevelek Törzsgyűjteményében. A családi pecsétéről és címerekről lásd: K. Sebestyén József értekezését.

² Orbán Simon felesége Baranyai Mária, Gróf Teleki-Nemzetség levéltárában Marosvásárhelyt, gróf Földvári oszt. 1713 márczius 17. oklevélben.

Életrajzi adatait e végrendeletből összefoglalva megtudjuk, hogy 1670 körül született Lengyelfalván, Kolozsvárt tanult. 1690-ben látta és elég bőven ír a Tököly zernesti győzelméről, ki Erdélyből kiszorítottván, Orbán Elek édes atyja Pál is öt évig bujdokolt vele. Ez alatt ő édes anyjával a Pécsi Simon unokájával gazdálkodott Lengyelfalván. Megírja, hogy öcsce Simon, kivel sok baja volt, Nagyszombatban tanult, onnan Bécsbe ment jezsuitának, de másfél év múlva hazajött s neki a birtok osztozásnál állhatatlanságával sok bosszuságot okozott. Megnősült 1702 novemberben, elvevén galgói Rácz István özvegyen maradt leányát három gyermekkel, kinek első férje Felvinczi Zsigmond fia, József volt. Mint írja, 1703-ban megkezdődött a revolutio s 8 esztendeig tartott. Ez idő alatt Moldvában tartózkodott. Jellemző ez arra nézve, hogy II. Rákóczi Ferencz szabadságharcza mennyire nem lelkesítette az erdélyieket s főkép a székelyeket. E nyolcz év alatt lengyelfalvi kis udvarházuk is leégett. Apja, anyja, ipja meghaltak. Hozzálátott az apai rész birtokainak rendezéséhez, megosztozván öccsével Simonnal. Ebből tudjuk, hogy ősi apai örökölt jószágok a lengyelfalvi, szentléleki, malomfalvi, sükei, diafalvi, karácsonfalvi és szolokmai portiók. Édes anyjáról, Farkas Ilonáról, a bögözi, dersi, agyagfalvi, czibrefalvi, gyepesi portiók, udvarházak helyeivel együtt.

Kiválóan kedvezett neki a sors felesége örökségeivel. Így jutott Magyar-Frátához, Szoporhoz Kolozsmegyében, Szolnokdobokában a falkusai és galgói¹ részekhez, Aranyosszéken Harasztoshoz, hol lakott s hol főkirálybírája lett a Széknek 1732-ben. Több ízben volt a szebeni országgyűléseken. Harasztoson udvarháza volt ekkor, melyet régebben Barta Balázs Deák építtetett.² A frátai jószágba gróf Steinville István segítette be, Erdély akkori katonai főparancsnoka. E jószágot felesége édes fiukra II. *Elekre* iratta azért, mert Orbán Elek Felvinczi József jogán kijárta a harasz-

¹ Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye monografiája III. 432., 433. l.

² Orbán Balázs: Székelyföld V. 81. l.

A lengyelfalvi báró Orbán udvarház 1911-ben.

(Helyszínén készült fénykép után.)

tosi jószágot. Felesége 1726 februárius 2-án halt meg Harasztoson s Kolozsvárt a mai piarista templomban van eltemetve, melyet a jezsuiták 1718-ban kezdtek építeni és épp azelőtt egy évvel 1725-ben fejezték be.¹ Felesége halála után leromboltatta a harasztosi udvarházat és helyére kastélyt kezdett építeni fia részére. E kastélyról egykorú kép van a család birtokában 1767-ből. A kastély emeletes, nagy, erős kőépület a templom közelében, de, mint Orbán Balázs írja, 1815-ben kigyult a hozzá közelfekvő serfőzőház s ettől a fél falu a templommal s a kastélylyal együtt leégett. A romok sokáig fennmaradtak s később a Torockyakak birtokába került, kik a hatalmas kövekből utat csináltattak. Harasztos községében a hagyomány után élénk emlékezetben van e hatalmas építmény s a helyét ma is mutatják a falusiak, valamint az utat is, hova a köveket széthordták. Bölcs előrelátással határjárást tartatott és a birtokot vásár útján egy tagban egyesítette. Szép kertet és juh esztenát csináltatott. Kivánsága szerint kis unokája mellé temettette magát „a szőlő lábján“ minden pompázás nélkül.

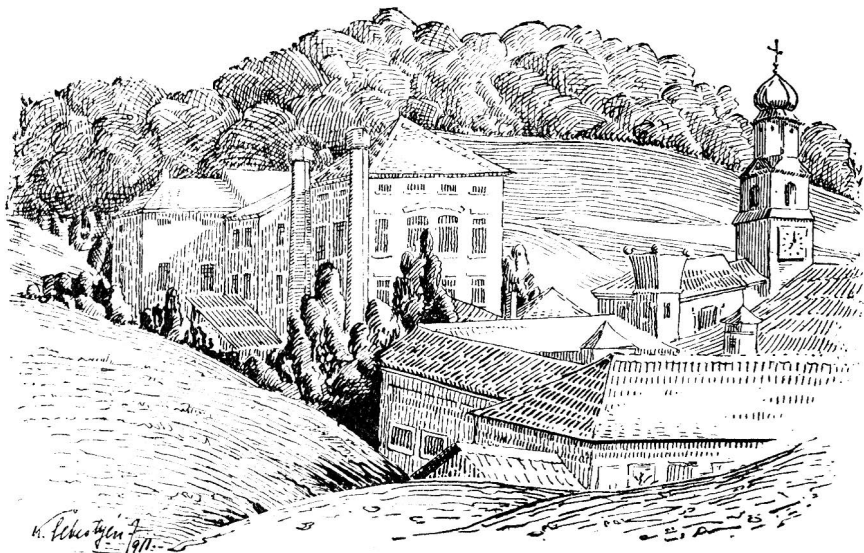
Utolsó tanácsa fiának és a Nemes Szék-nek szól.

Fiát inti a birtokok megtartására a fiuágon „a leányit pénzzel emarítálja, a fiuágot observálja pro haerede.“

Aranyosszéknek meghagyja, hogy idegen főtisztjök ne legyen, hogy ne kellessék a székből kijárni audentia kérni, mint Apor István idejében Csikból Keczére,² Udvarhelyszékről Csesz(t)vére. E végrendelet kelte után (Szeben, 1740 május 3) meghalt Harasztoson 1742 juliusban s ott is temették el.

¹ „Halotti predikatzio. Melly, A' Tekintetes és Nemzetes *galgai Rác*z Borbára Asszonynak, Tekintetes Nemzetes *lengyelfalvi Orbán Elek* Uram kedves Házas-Társának Temetése napján, Kolozsvárott a' Piatzi nagy Templomban, a' R. Catholica Eklésiának Plébánussától mondatott, 1726. Eszten-dőben, Májusnak 26-dik napján. Nyomtatattott Kolozsvárott, 1726. Eszten-dőben.“ 4° 8 lev. (Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtárában lévő eredeti példányról.)

² Kecze, Maroskecze Torda-Aranyosmegyében; Csesztve, Magyar-Csesztve Alsófehérmegyében.

A báró Orbán kastély, templom és gazdasági épületek Harasztoson 1815 előtt.
(Eredetije fára festett olajkép L. B. Orbán Ferencz birtokában Kolozsvárt.)

Az Aranyasszéknek főkirálybirája
Orbán Elek meghalt július havába
Igyenes jó magyar, szókimondó vala
Tisztességes körben vala szép tréfája.¹

Örökségül hagyott tehát fiára *II. Elekre* egy szépen berendezett törzsbirtokot több más jószág részzel együtt, melyek közül még a tövisit is meg kell említenem, hol Orbán Balázs szeretett tartózkodni. De örökségül hagyta e mellett cum jure successionis az aranyosszéki főkirálybiróságot is, melyhez Mária-Terézia uralkodása kezdetén könnyű volt megszerezni a primipilus székelyből primorrá nőtt Orbán familiának a bárói méltóságot.

II. Elek született 1703 körül valószínűleg Lengyelfalván. 1722 és 1723-ban a kolozsvári konviktusban student, írja róla Kemény

¹ Apor Péter verses műveiben. Magyar Történelmi Emlékek. Írók II. oszt. 36. köt. 329. l.

József.¹ Anyja, galgói Rácz Bora, buzgó katolikus nő nevelte az ifjút s a jezsuiták akkori híres kollégiumában szerezte meg azt a mély vallásosságot, melyet később a bárói rang adományozásakor ezen oklevélben kifejezésre is juttatott a királyi kegy. Sajnos, élete körülményeiről kevés írott adat maradt fenn, mert a mi a család irataiból fennmaradt Orbán Balázstól, az Erdélyi Múzeumnak ajándékozott levelek közül inkább apjára és elődeire vonatkozik. Apor Péter 1741-ben azt írja róla: „Finom ifju ember Orbán Elek“, akkor még nem volt báró, mert a bárói oklevél *1744 november 13-án kelt Bécsben s csak 1746 február 15-én hirdettetett ki Gyulafehérvárt.*

Vargyasi báró Daniel István önéletrajzában² panaszodik, hogy báró Orbán Elek, ki pedig nem oly régi nemes uri familiából való mint ő, mindig elébe került a hivatali rangfokozatokban s ezt gróf Kornis Antalnak köszönhette, mert ennek Orbán Elek 2000 frt adósságát elengedte. Ezért pártolta volna Orbán Eleket Kornis Antal, ki tartományi főbiztos (commissarius supremus provincialis), 1742-ben már főkormányszéki tanácsos volt. Daniel elkeseredése annál nagyobb volt, mert Kornishoz vérszerinti atyafiság fűzte s mint írja, megbüntette őt ezért az Isten, mert sok ezüst pénzét elvesztvén, buskomorságba esett s nem sokára azután meg is halt.

Bármennyire fáj a mellőztetés vargyasi Daniel Istvánnak, ki századának egyik legműveltebb litteratus fia volt, látnia kellett, hogy korának ama nyolcz-tíz székely főnemes családja közé, kik bárói és grófi rangra emelkedtek, az Orbánok is belekerültek. A birtokszerző, szerencsés kezű *I. Elek* jól elkészítette fiának az utat s Mária Terézia uralkodásának története bizonyítja, hogy kis praktikával nem volt nehéz a circumspectus székely primipilusnak

¹ Kemény József: Repertorium Nobilitatis Transsilvanicae. Tom. IX.

² Descriptio vitae Stephani liberi baronis de Daniel et Vargyas (Szeben.) 1764. 58–59. l. A könyv széljegyzetén Kemény kezeirásával 1745 van írva. (Eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárában.)

megszerezni a báróságot. Megérthetjük most már Gyalogi János jezsuita páter és kiváló hitszónok ama üdvözlő versét, melyet II. Orbán Elek bárósítása alkalmával irt s a mit Kemény József a diploma kihirdetésének évéről feljegyzett:

„Culmen in hoc primum montanum
Stemma levasti
„Nemlnis auguriis conveniente via :“
Quod fortuna tibi tribuit, quod gratia dotes
Tot radiis Orban das anagramma baron.“

„Senki jövődöléseivel meg nem egyező uton“, azaz senki se gondolta, hogy Orbán Elek oly hamar báróvá lesz. Csaknem meggyőz bennünket Daniel István panasza, ki Kornis Antal 2000 frtos ügyének akarja tulajdonítani Orbán Elek gyorsan emelkedő pályáját. Akárminő gondolatokkal forgatjuk a megfakult írásokat és könyveket, kétségtelen, hogy Orbán Elek a család emelkedésének csúcspontján áll. Apja szerencséje, gyakorlati esze s családjának jövődjéről való gondoskodás gyümölcse első sorban e kitüntetés s ha Apor Péter „finom ifiú ember“-nek mondja II. Eleket, érdemesnek találta őt kora is e kitüntetésre. Maga a bárói diploma a következőképpen indokolja meg Orbán Elek rangemelését:¹

„Isten végzése szerint kegyelmességünkre bizott népek szerencsés kormányzásában törekvéseink annál üdvösebben érvényesülnek, minél inkább beragyogják az egyes családok fényét a mi jóindulatunk királyi sugara, amennyiben hű alattvalóink érdemei jutalomra méltóknak látszanak. A te családod régi nemességét bizonyítja az is, hogy az említett fejedelemség approbata constitúiói szerkesztésének idejében is, amint ez azoknak határozatából megállapítható, lengyelfalvi Orbán Ferencz, ugyanazon fejedelemségben, mint királyi táblai ülnök érdemeket szerzett; nyilvánvaló jelét adta, hogy ő is nemes ősök nemes véréből származott s e

¹ Márkos Albert unitárius főgimnáziumi tanár szives és gondos fordítása.

nemességet utódaiban rokonságaival mindkét ágon növelte, ő maga is békében és háboruban szolgálataival sokféle érdemeket szerzett; közelebbről pedig a te atyád, mint aranyosszéki főkirálybíró nemcsak tisztében járt el dicséretesen, hanem az egész fejedelemséget érdeklő alkalmakkor is irántunk s császári házunk iránt hűségének derék tanujelét adta; téged is jeles tulajdonságaidért ugyanerre a hivatalra emelvén, hűségednek nem kisebb jelét adtad; néhány hívünknek hathatós ajánlatára s meghallgatván a te kérésedet is s tudván, hogy ez előmeneteledre, hazád szolgálatára erősebb ösztönző s mások számára is jó példával szolgál: tehát téged *lengyelfalvi Orbán Elek* s feleségedet *uzoni Béldi Klárát*, fiadat *Antalt*, leányaidat *Katalint* és *Erzsébetet* s azon gyermekeidet, kik Isten ajándékából ezután születnek s ezek mindkét-nemű utódait és örököseit örökre ezen Erdély fejedelemségünkben, valamint Magyarországon s más tartományainkban élő bárók vagyis főrangúak rendjébe és osztályába a *lengyelfalvi báró* előnévvel befogadunk, sorolunk stb.

S kegyelmünk szemmel látható jeléül adjuk azon ősi czímet, melyet eddig használtál, azzal a hozzáadással, hogy az igazhívő képességgel összekötött katonai vitézséged jeléül rózsafüzér vagyis a szentséges szűznek olvasó-koszoru imajelvénye a kard markolatán áthuzva legyen hozzáadva¹ stb.“

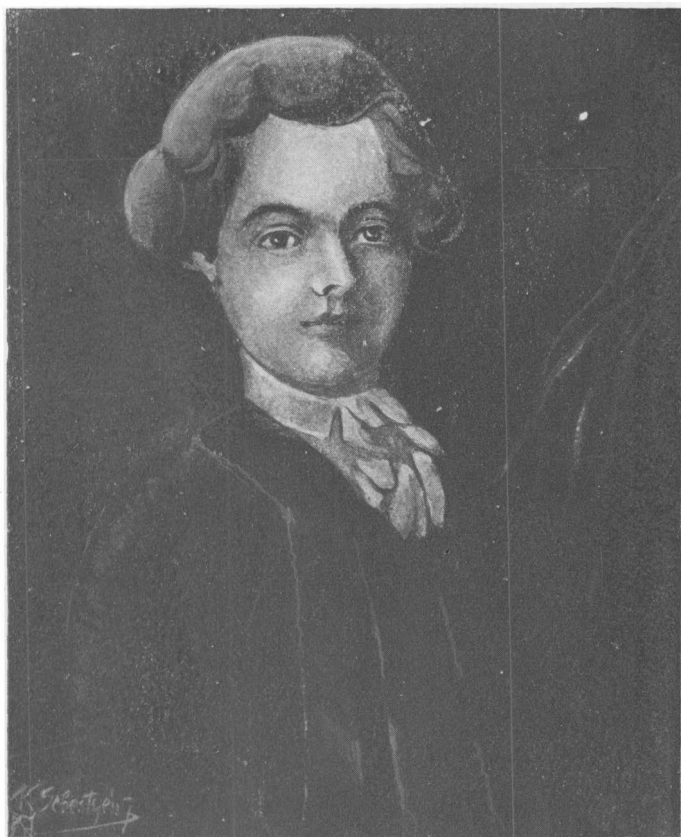
1742-ben édesatyja halála után Aranyosszék a maga és apja érdemeiért főkirálybíróvá választja² vargyasi báró Daniel Elekkel szemben.

Vallásos érzületét bizonyítja az, hogy Szolnok-Dobokában, Falkusa községben 1748-ban egy elköltözött jobbágya házát papi lakhelyül adta az egyháznak és hozzátartozó fekvőségeit a lakosok közt felosztotta.³ De gondoskodott a harasztosi templomról és

¹ A pontos czímerleírást a rajzokkal együtt lásd: K. Sebestyén József értekezésében.

² Orbán Balázs: Székelyföld. V. k. 14. l.

³ Szolnok-Doboka vármegye monografiája. III. 434. l.

Lengyelfalvi báró Orbán Ferencz 1767-ben.

(Eredeti olajfestmény L. B. Orbán Ferencz birtokában Kolozsvár.)

egyházról is. Egykori, fára-festett kép maradt fenn a család birtokában, mely mutatja, hogy a hatalmas emeletes kastély és udvar mellett igen szép barokk izlésű templom állott órával ellátott toronnyal.¹ Ennek kegyurai voltak az Orbánok. Kétszer nősült; első felesége benczenczi Olasz Krisztina, benczenczi Olasz Mihály és Matskási Anna leánya,² ki vagy meghalt, vagy a kitől elvált, mert már a diplomában említett gyermekei, köztük a legidősebb is uzoni Béli János leányától, Béli Klárától valók. 1753-ban halt meg s Harasztoson temették el.

Özvegye 1756 után harmadszor is férjhez ment báró Kemény Simonhoz.³ Ezt onnan is bizonyíthatjuk, hogy Szolnok-Dobokában a galgói birtokrész 1750-ben Orbán Eleké, 1756-ban még Orbán Eleknéé. 1760-ban azonban már fia, Pál, adja el a birtokot és a magurai részét. Hat gyermeke közül *Erzsébet* még apja I. Elek életében meghalt. *Antal*, a legidősebb, első felesége gróf Haller Agnes, második gróf Kuun Zsuzsánna utódok nélkül halt meg. 1776-ban Ajtonban, Kolozsmegyében lakik második feleségével, kit ez év július 3-án veszített el örökre.⁴ Róla írja Kőváry László, hogy czítmertani munkájának kézírata fenmaradt gróf Mikó Imre könyvtárában.⁵ *Katalin* Apor Gáborhoz ment nőül s 1779 körül halt meg.⁶ Antal életrajzát még azzal egészíthetem ki, hogy 1753-ban ő is, mint atyja, a kolozsvári konviktusban nevelődött s Kemény

¹ Magyar Történelmi Emlékek. II. oszt. Írók. 38. kötet. 570. l. Apor Péternek Halmágyi Istvánhoz írt levelében.

² Mike Sándor: Collectio Genealogicae Nobilitatis Transilvanicae. B. 2. 545. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.

³ Aranyosszék iratai között *Urs* kötet 1769. 69. lap. Határozottan második férjének mondja „ifj. Liber Báró Orbán Elek“-et. Báró Kemény Simon Mike S. idézett gyűjteményében is. 544.

⁴ Genealogiai Füzetek 1909. 42. lap. B. Josinczi Lajos följegyzései.

⁵ Mikó Imre gróf irattára és könyvei nagy része 1910 végén került az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárába. Rendezés alatt lévén, remélhető, hogy még előkerül e kézirat.

⁶ Aranyosszék levéltárában *Hunyadi* kötet. 1779. év 177. l.

József feljegyzése szerint verseket frogatott.¹ Így érthető, hogy a bárói ág első hajtása szeretettel foglalkozott a címertannal s ha tudjuk azt, hogy Palma Carolus, a század divatos heraldikusa címertani munkáit többször kiadta, nem csodálkozhatunk azon, hogy a még friss arisztokrácia ifjainak kedves studiuma volt. Még inkább igazolja az a körülmény, hogy a negyedik gyermek, *Ferencz*, ki 1745 körül született, 1766-ban Palma Heraldikáját Mária Terézia királynőnek ajánlja. Ferencz Nagyszombatban tanult, bölcsészetmesteri fokozatot nyert 1766 augusztusában.² Az esztergomi érseki egyházmegye felszentelt papja („sacerdos”) volt. E pályára praedestinálta őt erősen vallásos nevelése, a kor hangulata, mely a főnemesi családból származó ifjakkak itt is fényes jövőt ígért. Párhuzamos vonásokat találunk nagyapja, I. Elek testvérének, Simonnak élete és Ferencz a második hajtás között. Simon is papi pályára indult. Nagyszombatban tanult; jezsuitának készült, de odahagyta a szerzetesi csuhát. Ha jól következtek, akkor mintegy fogadalmat látok a szülők akaratában, kik a három fiu közül a másodikat a „Megváltó katonái” közé szánták. Jeles theologiai képzettségének eredményeként a következő munka maradt fenn tőle 1769-ből: Orbán Franc. Xav. I. b. Panegyricus Divo Ignatio dictus, dum incluta facultas theologica in universitate Tyrnaviensi, anniversarios eidem tutelari suo honores persolveret.³

Szépen indult pályáját otthagyta azonban s 1772-ben hazajött gazdálkodni Harasztosra.⁴ A klasszikus nevelésű ifju sehogy se tudott megbarátkozni új foglalkozásával. Falusi magányában is nagyatyja régi írásai között buvárkodott. Említést tesz Rákóczy Györgynek Mikes Jánoshoz írt négy leveléről s reméli, talál olyat

¹ Kemény J. Repertorium Nobilitatis Transsilvanicae Tom. IX. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.

² Palma Car. Fr. Heraldicae Regni Hungariae etc. Vindobonae. 1766. Assertationes. etc. függeléke címlapján.

³ Petrik G. Magyarország Bibliographiája. II. k. 937. I.

⁴ Eredeti missilis levél, kelt Harasztoson 1772 márczius 23-án. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában, Oklevelek Törzsgyűjteményében.

is, melynek bátyja ura, — kinek a levél szól — valami peres birtok ügyében igazát lelheti. Szeretne részt venni vig mulatságokban, mert még ifju ember, kinek abban kedve telhetik, de finoman érinti, hogy az emberek beszéde tartja vissza tőle. Ugy gondolom e sorok közül kiolvasható a pályájával való meghasonlás. Az akkori Erdély erősen katolikus társadalmának közvéleménye tartotta vissza a nagyműveltségű ifjut a köznapi örömeiktől.

Othagyta a harasztosi kastélyt s eladva reámaradt birtokrészeit testvéreinek, eltávozott úgy, hogy soha ne lássa többé hazáját. A család hagyománya szerint Bécsbe ment az udvar körébe szerencsét próbálni s miután szép külsejű¹ és még hozzá művelt ifju volt, remélhette, hogy a fényes császári udvar légkörében kedvező kilátásai lehetnek a gyors előrehaladásra. A sors azonban másképp határozott. A császárvárosban valamelyik fényes udvari ünnepélyen megismerkedett egy akkor ott tartózkodó spanyol uralkodóházbeli hercegnővel s egyszer csak eltűnt Bécsből. A családi hagyomány szerint előbb Spanyolországba, onnan Amerikába utazott. Részt vett ott, mint akkor Európa sok lelkes főrangú ifja az északamerikai Unio harczaiban és Philadelphióban előkelőbb állásba jutott. Meg is házasodott ottan, nőül vevén lovag Sutton Viktoriát.²

E házasságból született 1774 januárius 25-én *Tamás*, vagy angolosan *Thomas* nevű fia, ki atyja utasításaival s egy pár még Harasztosról elhozott igazoló családi irattal³ együtt 1810 előtt

¹ Egykori kép a család birtokában 1767. Viena jelzéssel.

² Dugonics András „Arany pereczek” című 1800-ban megjelent munkája utolsó lapján, mely a család birtokában van, a következő egykorú feljegyzés van róla: *Szüil. 1774. I. 21. — Fiu, neve Thomas. — A szüilők neve: Baron Franciscus Orbán de Lengyelfalva. — Victoria Sutton, — Philadelphia. — Keresztiszüilők: Baron Michael Dahlmann — Victoria Sutton lovagné. — Logan-squareon rom. kath. kathedrale.*

³ Ez iratokból a család birtokában kettőt találtam. Egy 18. századvégi másolatot, melyet az amerikai Orbán kezeírásának gondolok. Ki van adva a Székely Oklevéltárban is I. köt. 62. l. Ez hamis oklevel. A másik eredeti, egykorú: 1770 április 14-én kelt Harasztoson, Orbán Ferencz és Pál jobbágyairól szól.

Magyarországba utazott. Sikertült megtalálnia atyai nagybátyját, *Pált*, az Altham ezred volt kapitányát, ki akkor a Kassa melletti Mindszenten, felesége, gróf Dessewffy Klára birtokán tartózkodott.¹ Pál mint nyugalmazott őrnagy halt meg 1829-ben. Az 1809-iki nemesi felkelésnél alezredesi rangja volt.²

II. Elek legifjabb gyermeke *Klára*. Született 1746-ban. A sors különös szerepet juttatott neki a család történetében. Fiutestvérei közül Antal magtalanul halt meg. Ferencz nem tért vissza többé Amerikából. Pál katonáskodott s mint főrangú katonatiszt jobbra felemésztette a családi vagyon reámaradt részét. Egyenkint adogatta el az ősi javakat, melyet a külföldi katonáskodás, háborus viszonyok nagyon leapasztottak. Aranyosszék irataiban több nyomát találjuk a birtokeladásoknak s a két fiutestvér külföldi tartózkodásának.³ A harasztosi kastélyban végre is egyedül maradt az öt testvér közül Klára, ki hidvégi gróf Nemes Józsefhez ment nőül. Gróf Nemes József 1759-ben született; kir. táblai ülnök, majd aranyosszéki főkirálybíró volt 1790-ben s utódok nélkül halt meg 1806-ban.⁴ Ő állította össze 1792-ben azt az indexet, mely máig is jól használható utmutató Aranyosszék levéltárának fennmaradt protocollumaiban.

Klára, férjének tekintélyes állását arra igyekezett felhasználni, hogy lehetőleg együtt tarthassa a család birtokait. Testvéreitől is vásárolt, sőt visszavásárolta a másoknak eladott birtokaikat is. Folytonosan perbe van a harasztosiakkal, kik a férfigazda nélkül maradt jószágot nyirbálták s beszántották, ki mint hozzájuthatott. Klára csak folyton protestál és protestál, de bizony sokszor hiába és

¹ Éble Gábor: A Dessewffy-család. I. tábla XVI. íz.

² Magyarország vármegyéi: Abauj-Tornamégye. 525. l.

³ *Lehel*. Nro. 10. 1774. 321. 356. 415. l. U. o. 1776. 598. l. *Urs* Nro. 9. 1769. 67. l. *Kadika* Nro. 16. 1769. 172. 1585. 1587. l. *Aba* Nro. 15. 1767. 1768. l. *Hunyadi* Nro. 18. 1779. 157. 177. 187. l. Aranyosszék levéltárában. Ma Torda-Aranyos vmegye levéltárában őrzik. Használta őket Orbán Balázs is s legutóbb Komáromy Andor: A magyarországi boszorkányperek oklevéltára 1910-ben az Akadémia kiadásában megjelent munkájában.

⁴ Nagy Iván VIII. kötet. 126. l. és eredeti szomorú jelentés az E. M. E. könyvtárában.

Szejke fürdő, Székelyudvarhely mellett.

(Fénykép után.)

eredménytelenül. A birtokok többfelé feküdtek, kezelésük nehéz volt. A harasztosi kastélyt gróf Torotzkay Sigmondtól vásárolta vissza, kinek Ferencz és Pál adták el.¹ Meghalt 1789 november 4-én s Harasztoson van eltemetve.²

Mi történt a visszavásárolt birtokokkal, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy többé nem volt Orbán-birtok Harasztos. A családi iratok, — melyeket I. Elek oly gondosan gyűjtött össze, hogy biztonságban legyenek az erős falak között, — sajnos az 1815-iki tűzvész alkalmával elpusztultak. Ami itt-ott megmaradt belőle, abból sokat szétszórt a 1848—49-iki oláh dúlás. Egy pár darabot Orbán Balázs — Aranyosszék leírásához gyűjtve az anyagot — talált s kegyeletből megvásárolt. Mindössze 8—10 drb azoknak a száma, mely az ő ajándékaképpen az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárába került. A lengyelfalvi ősi családi birtokot és a frátai jószágot *Pál*, mint a hazában maradt fiú utód, áldozatok árán is megtartotta. *Pál* gyermekei közül *János* a legidősebb gyermek 1782-ben született. 1809-ben a kolozsmegyei nemes insurgens lovasok kapitánya. 27 éves korában vett részt az utolsó nemesi fölkelésben s ez időben Frátán lakott.³ *Julia*, nedeczei Nedeczky Jánosné 1787-ben született, *Mária* 1788-ban. Férjhez nem ment. A negyedik gyermek *István*, kiről semmi adatot nem tudunk. Az ötödik *Klára*, zabolai gróf Mikes Istvánné, meghalt 1872 május 4-én 83 éves korában,⁴ a hatodik *Franziska*, nem ment férjhez. A hetedik *Alojzia*, báró Fischer Józsefné, ki 1787-ben született.⁵

A család hazai és szorosabban erdélyrészi ágát *János* tartotta fent. János felesége Knechtel Eugenia, Knechtel János és Foresti Mária leánya. Knechtel Eugénia családjáról részletesebben kell

¹ *Lehel* Nr. 10. 215—222. I. Aranyosszék levéltárában.

² Eredeti szomorujelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárában.

³ Gróf Kemény Sámuel kézirat gyűjteménye, az 1809-iki nemesi insurrekcióról az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.

⁴ Eredeti szomorujelentés, az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárában.

⁵ Századok 1891. 4. I. és családi feljegyzések alapján. Alojzia születési datuma Sarkantyus Gyulay Richárd úr feljegyzése után.

megemlékezni, mert az Orbán bárók XIX. századi életsorsára nagymértékben kihatott. Meg kell emlékezni annál is inkább, mert Knechtel Eugénia Orbán Baláznak volt az édes anyja s ha igaz az, hogy „férfi sorsa a nő“, úgy igaz az is: az anya sorsa a gyermek jövőjének is alapja.

Knechtel Eugénia édes atya, Knechtel János a selmecbányai akadémiát végezte s tizenkét más akademikus társával a XIX. század elején Mohamed török szultán szolgálatába szegődött s társai között a szultán bizalmát teljesen bírva, a török bányaugyek főgondnoka lett. Ott megnősült. Igen szép és gazdag görög nőt, Foresti Máriát vette feleségül. De a honvágy regényes körülmények között visszahozta hazájába. Neje akarata ellenére és tudta nélkül, egyetlen leányával Eugéniával hazaszökött Magyarországra. Itt leányát nevelő-intézetbe adta Kassán. Lefizette érte három évre a tartásdíjat s visszaindult, hogy nejét leánya után hozza. Utközben hajótörést szenvedett s a tengerbe veszett. Késébeesett neje hiába nyomozta elveszett övét; nem találta meg. Letelvé a három év, a kis Eugénia magára maradt Kassán s ki tudja mi történik vele, ha báró Orbán Pálné Desseffy Mária meg nem szánja s a kis árvát gondjaiba nem veszi. Együtt neveltette leányaival s mikor már szép hajadonná fejlődött, fia János nőül vette s házasságukból öt gyermek származott.

Orbán János 1779-ben született Kassamindszenten. A családnak Bécsben tett katona tisztii alapítványából nevedett. Huszártiszt lett. Részt vett a Napoleon elleni harcokban. Megsebesülve két helyen golyótól, francia fogságba került s onnan hazatérve, huszárkapitányi nyugdíjáról lemondva, szülei Kassa melletti gecsei birtokán élt. Itt ismerkedett meg Knechtel Eugéniával, a messzi idegenből ide származott árva leánykával. A sors úgy akarta, hogy a kesergő édes anyát hosszas nyomozás után megtalálják. Boldog örömmel sietett Erdélybe konstantinápolyi otthonából s Lengyelfalván pillantotta meg örökre elveszítettnek hitt leányát és annak családját. A szeretett és tragikus végű férj helyett csacsogó kis unokák borultak a messzi

idegenből jött édes nagyanya ölébe. A meleg családi otthont talált Knechtelné pár év múlva visszatért a török fővárosba pompás palotát építeni feltalált övéinek s azzal a reménnyel indult vissza Erdélybe, hogy kicsalogatja őket a szép kastélyba és hátralevő napjait ott a „mormoló“ márványtenger szívéhez nőtt csodaszép vidékén szerettei körében töltheti el. A család teljesítette a nagyanya akaratát, ki előbb indult vissza Konstantinápolyba, hogy övét barátságos otthonnal fogadhassa. A sors másképp határozott. Csak annyit engedett meg a végzet neki, hogy utolsó pillantást vessen a szigettenger felé, hol a forrón szeretett s hősök vérivel megszentelt Görög hazája csipkézett partjain szabadságról, régi dicsőségről susognak a csapkodó hullámok. 1846 május 11-én, nyolcz nappal Foresti Eugénia halála után érkezett *János* családjával huszonnégy napi fárasztó utazással Konstantinápolyba. Tizenkét évi pereskedéssel az örökségnek csak kisebb részét tudták megszerezni és csak 1859 november 9-én térhettek vissza hazájukba. Konstantinápolyi házában sok magyar emigráns élvezte vendégszeretetét és oltalmát.¹ Itthon *János* Lengyelfalván élt, fiaival Balázs és Ottóval gazdálkodott. Meghalt 1871 augusztus 24-én. Gyermekei: *Felix* (Bódog) ki 1827-ben született. Kétszer nősült. Első neje Nagy Matild, második Zöld Matild. Kányádon (Udvarhelyvármegye) volt birtokos. 1848-ban mint Kossuth-huszárhadnagy küzdötte végig a szabadságharcot. Pár évig bujdokolt, azután visszatért Lengyelfalvára. Tartózkodott huzamosabb ideig Moldvában, de hogy hol és miért, az élő családtagok sem tudják. Részt vett ugyan vármegyéje közéletében, de igen zárkózott természetű különc hírében álló ember volt. E dolgozat írója is ismerte diák korában az öreg bárót, ki akkoriban Székelyudvarhely Szent-Imre nevű városrészében lakott családjával. Meghalt 1895 november 6-án, Székelyudvarhelyt.

¹ Századok 1891. 4—6. lap és L. B. Orbán Ottó feljegyzéseiből. Ez utóbbi feljegyzés szerint méreg által halt volna meg Knechtelné érdekében állván a török papoknak birtokolt az ország törvényei szerint így megkaparintani.

Az Orbán család fénykorának csúcspontján két név áll. Az egyik a gazdag primorra nőtt s bárósított *II. Elek* az Apor Péter „*finom ifju embere*“, a másik **Balázs**, a legnemesebb szivü férfiu, ki legforróbban szeretett családjának, székely véreinek és vele együtt az egész magyar nemzetnek élt utolsó lehelletéig. Az ő hagyatéka az ércnél is maradandóbb szellemi kincs. Az ő könyvénel értékesebbet sem előtte, sem utána senki sem hagyott mind máig székely hazájának. Alakja annyira bele van vésve az élő kortársak emlékezetébe, a közéletbe és irodalomba, hogy az onnan csak nemzetével együtt pusztulhat ki.

Szejké fürdő vendéglője,
a lerombolt régi sirbolt közelében

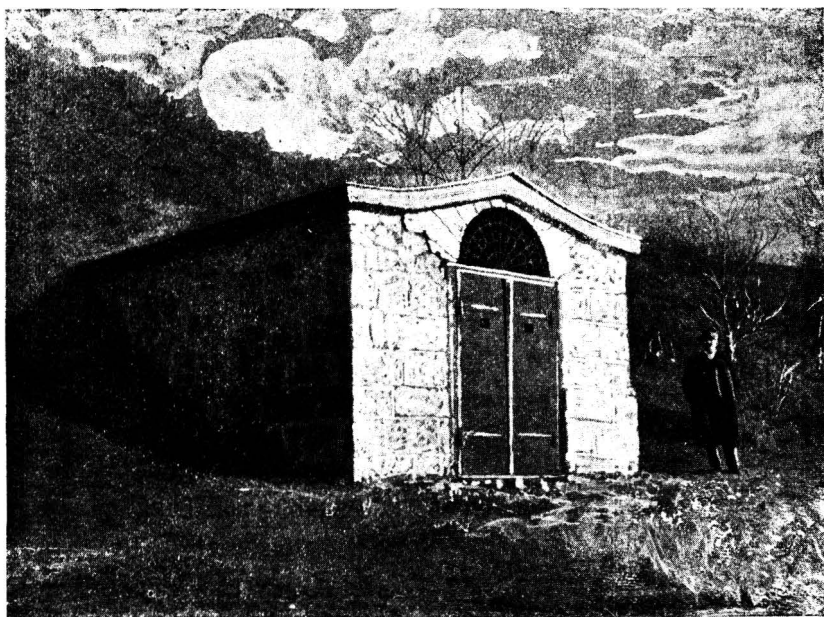
Származása és gyermekkora romantikával, ifjú kora gazdag politikai eseményekkel, férfi kora sok hányódással és munkával van tele. Családjában a második gyermek. Született 1830 februárius 3-án Lengyelfalván. Tanulmányait a székelyudvarhelyi katolikus gimnáziumban kezdte s miután ott csak syntaxista és grammatikai osztályok voltak, a reformátusok kollegiumában fejezte be. 1846-ban kiment szüleivel Konstantinápolyba, de tudományszomja a család ellenkezése dacára utazásra csábította, két ízben is bejárván a keleti tartományokat. A magyar szabadságharcz Konstantinápolyban találta. Innen kísérelte meg bevonulni 150 embernyi csapatával a hazába. Jóformán

el se indulhatott, már kialudt a nemzet tüze Világosnál. Öcsce Orbán Ottó feljegyzése szerint¹ az osztrák kormány által Kossuth Lajos ellen fölbérelt 200 főnyi rabló csapatot a szultántól nyert katonák által szétverette s ez által megmentette a Kiutahiából Angliába utazott nagy államférfiu életét. Bejárta Angliát, hol Jersey és Guernsey szigetén tartózkodott. 1855 től kezdve Konstantinápolyban találjuk, mint a menekült emigránsok kaszinójának szervezőjét. Kossuthot, Mészároost, Guyont, Teleki Sándort ismerte. Hugó Victor, Mazzini és Louis Blanc társaságát élvezte és erősen demokrata szellemét ez utóbbival való barátsága fejlesztette ki. Londoni tartózkodása alatt a Brithish Múzeumban gyűjtögette a szellemi kincseket. 1859-ben tért vissza hazájába, mikor már családja odahagyta a török birodalom fővárosát. Közéleti szerepléséből kiemeljük azt, hogy 1861-ben Udvarhelyszék; 1867-ben Kolozs vármegye főjegyzője, 1875-ben Udvarhely megyei kerülete, később Berettyó-Ujfalu országgyűlési képviselője volt egészen haláláig. Torda diszpolgárrá választotta, ezzel tisztelvén meg benne a város monográfiáját.

Irodalmi munkássága nemcsak minőségben, de mennyiségben is gazdag. Főbb munkái: *Utazás Keleten* 1861., *A Székelyföld leírása* I—VI. kötetben. 1868—1873. *Országgyűlési beszédei* 1874—1884. *Kelet tündérvilága, Magyar népköltési gyűjtemény* III. kötet 1882. *A székelyek származásáról és intézményeiről* 1888. Utolsó nagy műve *Torda város és környéke* 1889-ből. E becses irodalmi munkásságnak köszönhetette, hogy 1887-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. 1864-től kezdve alig van hirlap, szépirodalmi és más folyóirat Magyarországon, melyben Orbán Balázstól, vagy Orbán Balázsról cikket ne találunk. 1890 április 19-én halt meg Budapesten Kálvin-téri lakásán s koporsóját zokogó székely ifjak állták körül, kik benne igazi atyjukat veszítették el.

¹ E szerepléséről Kővári László is tudott. Orbán Balázs emléke 1890-ben Boros György szerkesztésében Kolozsvárt megjelent műnek 5. lapján.

Jelleme kifogástalan. „Önzetlenül s nem divatból demokrata.“ Politikai életében a függetlenségi eszmék tántoríthatlan harczosa. Vallásos érületében katolikus származása daczára a legszabad-elvűbb s legjobbban jellemezhetjük azzal, hogy először volt magyar, azután katolikus s végre unitárius. Az unitárius vallás puritanizmusa vonzotta magához. Saját szavai szerint¹ Fogarasi püspöknek a szebeni gyűlésben való részvétele távolította el ősei vallásától.

A lengyelfalvi báró Orbán sírbolt Szejkén.
(1910. decemberben készült eredeti felvétel.)

Az unitárius egyházba Ferencz József, akkor kolozsvári pap vette fel 1865-ben. Új egyházának vagyoni helyzetéhez mért bízgó mentora volt. Takarékoságát mindenki ismerte s annak köszönhetette, hogy megmaradt vagyonkáját jótékonycélokra hagyhatta, első sorban az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesületre, kit a végrendelet

¹ Orbán Balázs emléke. Kolozsvár 1890. 11. 1.

végrehajtásával is megbizott.¹ A nemzet igazi részvéte diadalmas gyászmenetben kísérte a szejkei sirboltba, hol édes anyjának porai nyugsznak. Emlékét a külvilágban mindössze egy-egy utca Székelyudvarhelyt, Kereszturon és Tordán, továbbá egy kép őrizi, melyet az EMKE. mostanában festetett alapítója emlékére.²

A harmadik testvér *Celesta*, Balázs legforróbban szeretett nővére ábránfalvi Ugron Lajosné. Született 1832-ben, meghalt 1905 április 12-én. Udvarhely város és vármegye közjótékonyági mozgalmaiban mindig tevékeny részt vett s ha szerették *Balázsban* a férfit, az Orbán család s a székelyek büszkeségét, úgy megtanulták szeretni s tisztelni *Celesta* bárónőben a nőt és *Balázs* legkedveltebb nővérét. Együtt pihennek a szejkei sirboltban. *Eugénia*, negyedik a testvérek között, lászlófalvi Velits Károlyné. Született 1834-ben, meghalt 1878 november 19-én Budapesten s ott van eltemetve a Kerepesi temetőben. A legfiatalabb volt közöttük *Ottó*, az ötödik gyermek, ki 1839 október 16-án született Lengyelfalván. A mennyire értékes Balázs élettörténete, annyira érdekes az Ottóé is. Szülei nem merték magukkal vinni Konstantinápolyi utjukra a hat éves fiucska. Kányádon hagyták jó kezekben, Nagy András és neje Ugron Rozáliánál, kiknek egyetlen leányuk Matild akkoriban lett jegyese Ottó nagyobbik bátyjának Bodógnak. Láta az agyagfalvi székely gyűlést. Láta az oláh felkelők csúfos szétveretését Székelyudvarhelyen. Később Nagy Andrásékkal a csiki havasok között húzódott meg. 1850-ben már nős bátyjánál Bódognál lakott Lengyel-

¹ Életrajzi adatait igyekeztem tömörítve beilleszteni a családtörténet keretébe. Vezérfonalul Szinnyei: Magyar írók élete és munkái IX. 1318–1321. hasábjain adott életrajzát vettem, továbbá a Századokban 1891-ben megjelent, Jakab Elektől, jó barátjától írt akadémiai emlékbeszédet s az 1890-ben már előbb idézett Orbán Balázs emléke című munkát, kiegészítvén Orbán Ottó feljegyzéseivel. Az érdeklődők az idézett munkákban bővebben olvashatnak róla.

² Szobrára halála után gyűjtést indítottak. Összegyűlt pár ezer korona e célra, de a 90-es évek vége felé tönkrement Udvarhelyi bank, sajnos, elnyelte $\frac{3}{4}$ -ed részét. Bizonyosan maradt fent másutt is pár száz korona, de hogy az hol van elhelyezve, nem kutattam. Az én filléreim e lapokon ujtsák fel s őrizték emlékezetét.

falván, de édes anyja ugyanezen évben bejött s magával vitte Konstantinápolyba, hol egy porosz intézetben jó nevelésben részesült. Több nyelvet megtanult jól beszélni s anyanyelvében egy Szilágyi nevű emigráns oktatta tovább.

1854-ben kitört a harcz az európai egyesült államok és Oroszország között, mely a történelemben Krimi hadjárat néven ismeretes. Az egyesült hadsereg fővezére, — melyben a francziák, angolok és törökök vettek részt — lord Raglan volt, ki megérkezvén Konstantinápolyba, jó tolmácsot keresett. Orbán Ottót ajánlotta annak a porosz intézetnek igazgatója, hol Ottó nevelkedett. Lord Raglan személyesen kérte el apjától Jánostól s megígérte, hogy fiaként gondot visel reá. Az apa nagynehezen beleegyezett s a 25 éves ifju részt vett a nevezetes hadjáratban. 1855 júniusában ott volt Sebastopol ostrománál s a hadjárat után, melyet tudvalevőleg az 1856 márczius 30-án kötött párisi békével fejeztek be, Kisázsian keresztül jutott haza szüleihez Konstantinápolyba. Lord Raglan magával akarta vinni Angliába katonai kiképeztetésre, de atyja nem engedte.

1859-ben hazajött Lengyelfalvára segíteni a gazdaság vezetésében édesanyjának, ki pár hónappal előbb érkezett oda az ősi birtok rendbeszedésére. 1860-ban Udvarhelyszék egyik küldöttje volt a kolozsvári tiltakozó székely gyűlésen, hol kimondták, hogy a szebeni országgyűlésre nem küldenek követeket.

Az ismét bekövetkezett abszolutizmus alatt Lengyelfalván gazdálkodott. A kiegyezés után az akkor már nagyhirű *Balázs* bátyjának volt segítségére a függetlenségi irányú politikai, helyi mozgalmakban. 1878-ban részese volt Ugron Gáborral együtt a híres székely pucsnak.

Még csak 30 esztendő választotta el az 1849-i muszka inváziótól a nemzetet. A székelység nem tudta elfelejteni, hogy az önvédelmi harczban az osztrák hadsereg s a felkelő nemzetiségek elleni küzdelmekben oly vitézül helyt tudott állani. Gábor Áron csonka teteme ott az eresztevényi temetőben állandóan a bosszúállás érzetét tartotta ébren a székely ifjakban.

Az 1878-i orosz-török háború reményeket támasztott a lelkes székely ifjúságban, visszafizetni a „muszkának“ a 49-i beavatkozás s jó alkalmul kínálkozott segíteni annak a török nemzetnek, mely a bújdosó magyarokat oly szeretettel fogadta kebelére, s melynek hősies harczai lázban tartották akkor egész Európát. A terv merész volt szép és ideális, de a megalkotmányosodott magyar államhatalom már akkor beleházasodott a közösügyekbe s nem engedhette, hogy egy lehetetlen, kis körben mozgó hadi vállalat megbontsa nyugat Európa békéjét. A „székely puccs“ néven ismeretes vállalkozás sorsának még sok élő tanuja van s az akkori hirlapok bőven foglalkoztak vele. Csak annyiban érdemel figyelmet e család-történet keretében, a mennyiben szereplője a nemrég elhalt Ugron Gáborral együtt Orbán Ottó is, ki a fegyvereknek a határra való szállításával volt megbízva. Ugron a felfedezés után Olaszországba menekült. Orbán Ottó a Szilágyságban bújkált. Egy év múlva lecsendesülvén a kedélyek, önként jelentkeztek Marosvásárhelyt s királyi kegyelemmel megszabadultak a kellemetlen következményektől. Ez időtől kezdve Ottó lokális politikai, de mindig függetlenségi mozgalmakban vett részt. Családot nem alapítván, nem volt ki a gazda munkájának gyümölcsét megtakarítsa. A székelyek ragaszkodtak hozzá, hiszen az ő vérükből való primor, a szeretett *Balázs* testvéröccse volt. Hallgattak szavára, ha Udvarhely vármegye közéletében s a politikai élet hullámaiban részt kellett venniök. A függetlenségi zászló alá a „lengyelfalvi báró“ mellé sorakoztak.

Ma Kolozsvárt él s mint a székely gazdasági állapotokat jól ismerő férfit pár évvel ezelőtt a kataszternél kinevezték jobb állású tisztviselőnek.¹

Bódog-nak hét gyermeke közül *János* alapított családot, ki jelenleg megyei árvaszéki ülnök Székelyudvarhelyt. Testvérei közül *Ida*, *Irén* és *Olga* meghaltak. *János* kezeli a lengyelfalvi birtokot,

¹ Életrajzát Ottó sajátkezűleg írott feljegyzéseiből állítottam össze.

Szejkét s a mi kevés apjáról reámaradt. Felesége márkosfalvi Orbán Margit. A család ez ága református, atyjuk Bódog után. A többi gyermekek közül *Bódog*, *Balázs*, *Aranka* és *Ella* élnek, mint azt a genealogiai tábla mutatja.

A bárósított II. Elek fiai közül a Pál és felesége gróf Dessewffy Klára ága tartotta fent az erdélyi részekben azt a családfát, melynek utolsó élő hajtásai Orbán Balázs testvérének Bódognak a gyermekei. A sorsnak szeszélyes játéka az, hogy az Amerikába ment és ott meghalt, itthon szép reményeket mutatott *Ferencz* Thomas nevű fia új erőteljes ágat hajtott a családi ágon. Thomasról már annyit tudtunk, hogy 1793—1795 között Magyarországra jött s atyja testvérét, Pált megtalálta a Kassa melletti Mindszenten.

Természeteszerű, hogy az elveszettnek hitt testvér idecseppent fia a visszahozott családi iratokkal igazolta magát a nagybátyja előtt, ki őt magyaros vendégszeretettel fogadta, de rangjához illő vagyont nem szakíthatott ki a családi javakból az unokaöccs részére. Ehhez nem is volt igénye, mert hiszen Ferencz külföldre távozása előtt mindent eladott. Kétségtelen, hogy a gondos apa ellátta pénzzel hazájába küldött fiát, de ez rangjához illő megélhetésre elegendő nem volt. Pál házában ismerkedett meg Czeglédy Erzsébettel, egy Czeglédy nevű kanonok nővérével, kit nőül vett s Heves vármegye Kerecsend nevű községében telepedett le. Ott gazdálkodott 1818-ig. Kerecsenden született *József* nevű fiok is 1812 februárius 10-én. 1818-ban *Thomast* Körös-Tarján községben, Biharmegyében találjuk családjával, hova előnyös birtokvétele s az Erdélyhez való közelség csábíthatta. Itt elég jó módon élt s 1826-ban halt meg. Fia *József* is gazdálkodott atyai birtokán.

Az 1848—49-i szabadságharc viharjai felöttük sem zajlottak le nyomtalanul.

Nagy Sándort,¹ mint tudjuk, 1849 augusztus 2-án meg-

¹ A családi feljegyzés fedi a történeti valóságot. Lásd Gracza György: 1848—49-iki szabadságharc története V. 681. l.

verték az oroszok Debreczennél. Menekülő seregének romja Körös-Tarjánban pihentek meg először s magukkal hozták a doni kozákok rettenetes, pusztító hírét. József házánál háltak meg Szemere Bertalan levelével a Rüdiger elé Váradra siető báró Pöltenberg Ernő honvéd tábornok és gróf *Bethlen* József huszárszázados. Józsefet a menekülő magyarok nyomába robogó orosz lovasság teljesen tönkretette s mindenéből kifosztotta. Meghalt 1851-ben. Feleségétől Reichel Katalintól való fia, *Ferencz*, ki 1843-ban született. Magyarországra 1864-ben került vissza Bukovinából hova kétségkívül a reakció üldözése juttatta sok más kimenekülő honfitársaival együtt. 1864 márczius havában a hazatért 21 éves ifjúnak nem volt más választása, minthogy önként beállott huszárnak Mezőhegyesen s ott ezredese Horváth Ferencz látva benne az intelligenciát, mit a szülői házból hozott magával, csakhamar őrmesterrel léptette elő s a mezőhegyesi állami telepen egy gazdasági kerület vezetésével bizta meg. Megbízhatóságának és szorgalmának köszönhetette, hogy midőn 1897-ben oda hagyta a katonaságot, egy kőházat és birtokocskát vásárolt magának Bonczesden Aradmegyében s ott húzódott meg. Feleségével Kovácsovics Ágnessel nagy család alapított s megbízhatlan embertársai iránt tanúsított jószívűségével köszönhetette kicsiny vagyonkájának pusztulását s e feletti bánatában halt meg 1901-ben. Gyermekei közül a legidősebb *Ferenc*, 1872-ben született s százados jelenleg a kolozsvári 21. honvéd gyalogezredben. A közös hadseregből lépett át a honvédséghez Boszniában több évig szolgált s ott vette nőül alezredesének leányát Weidl Hedviget. Két élő gyermeke közül az egyik fiú. Testvére közül a legfiatalabb *Rudolf* is katona s zászlós a Kolozsvárt állomásozó 51-ik gyalogezredben. *Ferencz* egyike ezrede legképzettebb tisztjeinek s hadtudományi irodalommal is foglalkozik.

Többi testvérei Magyarországon élnek. *Béla* nejével Putnok Etellel, továbbá *István* és *Blanka* mint az a genealogiai táblán látható.

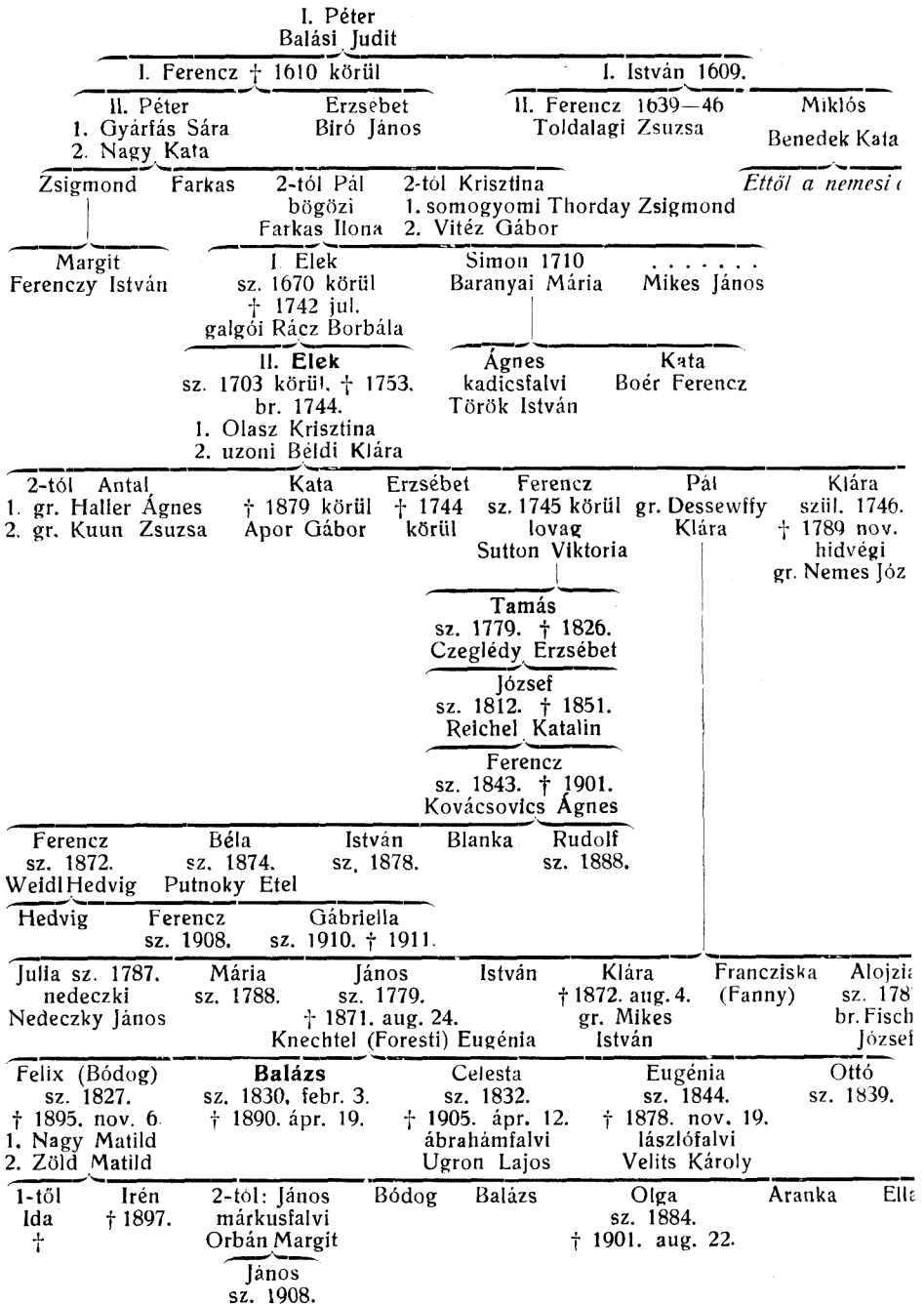
Tamás családja bárói címét szerény vagyoni helyzete mia-

nem használta. *Tamás* a szabad, demokrata Amerika szülöttjének, atya hazájában kevés vagyontárából élve, még kevésbé volt oka bárói címét viselni. Utódai mindegyikéről fennmaradt hiteles anyakönyvi kivonatok igazolják e feltevésünket. Egyedül *József* keresztlevelében találjuk nyomát 1812-ből előkelő származásának, hol atya neve mellett áll a spectabilis et magnificus jelző. Az utódok nehéz, küzdelmes élete apránként enyészttette el ezt is s a további keresztlevelekben még kevésbé találjuk a rangjokat sejtethető és jelző kifejezéseket.

Az erdélyi ággal csupán a vérszerinti rokonság fenntartásáért érintkeztek. Orbán Balázs, a demokrata báró 1885-ben a budapesti országos kiállításon találkozott *József* fiával *Ferencz*czel, ki neki a reámaradt családi iratokból egy párat át is adott. Azokból 2 drb. került a Balázs ajándékaéppen az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárába. Ez ág birtokában mindössze két egykoru irat, naptári s más könyvben való családi feljegyzés, továbbá két kép van: az ősapa *Ferencz*é és az egykori harasztosi kastélyé. E reliquiák mind a legidősebb fiu *Ferencz*, a százados birtokában vannak.¹

Az állandó jó rokonlét most is fennáll a két ág között, hiszen már együtt vannak az őshazában, Erdélyben s remélhető, hogy a visszaszármazott ősi ág még erőteljes, életrevaló hajtásokat hoz Orbán Balázs forrón szeretett hazájának és nemzetének.

¹ Az amerikai ág leszármazására és életsorsára vonatkozó adatokat a szövegben említett forrásokból merítettem s a leszármazást igazoló hiteles anyakönyvi adatokat egytől-egyig láttam. A katonatiszti pályán szerencsés mellékkörülmény lévén, a születés nemessége és rangja, a család ez ága kellőképp felszerelt okmányokkal s az erdélyi rokonok hiteles vallomásaival is megtámogatott kérést adott be a Belügyminisztériumhoz. A Genealogiai Füzetek ez évi megfelelő számában közölni fogom a hivatalos megerősítést. A Gondviselés különös intézkedésének tulajdonítom, hogy *Orbán* Balázs iránt érzett mély kegyelemem ez alakjában való megnyilvánítására adott alkalmat, midőn 1907. nyarán mint tartalékos tisztet összehozott a sors *Ferencz*czel, a századossal a kivel azóta már három fegyvergyakorlaton együtt voltam. Engem a kegyelet, őt az édesapjának tett ígéret hajtott e kérdés tisztázására s a kettős érzés önzetlen összehozatalakozása szülte meg korábban ezt a kis munkát, melyel — az adatok kutatása közben — neki rangját visszaszerezni, nekem ifjúkori fogadásomat beváltani sikerülend.

II.

A lengyelfalvi Orbán család címere.

E régi, székely család tudtunkkal ármálist nem szerzett soha, hanem — mint majdnem minden ősnemes családnak — címerét önjogulag vette föl.

Minden önjogon fölvelt címernek többféle változata van — nem lévén fejedelmileg adományozott oklevél, mely azt pontosan meghatározza. Még az ármálissal adományozott címerek sem mentek a változástól, mert azt egy családtag őrizvén — a távolabb élők leírásból vagy rosszul kinyomott, eltöredezett pecsétről kellett hogy a metszővel megszerkesztessék, kivéssék s így gyakran a legkülönbözőbb változatok származtak. Az ősnemes családok címerei természetesen még több változásnak voltak alávetve — így a lengyelfalvi Orbán családé is — lényege azonban — a kar karddal mindenkoron megmaradt.

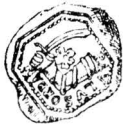
Az Orbán család valószínűleg abból a még ismeretlen nevű génusból ered, mely a virágzó altorjai Apor, csikszentmihályi Sándor, ábránfalvi Ugron, imecsfalvi Imecs s más előkelő családra oszlott.

E föltevést a címerazonosság igazolja — az ősi, közös címer a kar karddal, könyökhajlásában egyszerű, vagy kettős kereszt, melyet néhol a metsző rózsával, buzakalászszal, csillaggal helyettesít. A kar karddal nagyon gyakori címerkép, a könyökhajlásában levő segédcímerkép az, mely jellegzetes.

Egy és ugyanazon család címeres emlékei közt is majdnem minden változatát megkapjuk e segédcímerképnek, de gyakran el is marad.

Az Orbán családnál leggyakrabban, s a rangemelésnél királyilag szentesítetten a rózsza kíséri a főcímerképet.

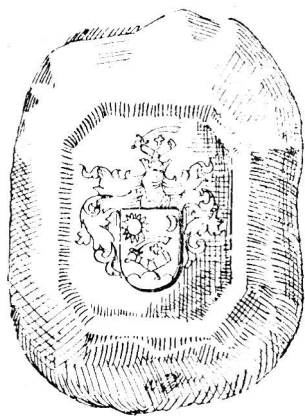
A XVII. évszáznál régibb czímerét e főrangú családnak nem ismerjük. E század végén 1693 deczember 9-én Orbán Elek görbe kardot markoló pánczélos karral pecsétel — melynek könyökhajlásában rózsza lebeg. Láthatólag gyűrűpecsét volt s örökölte, apjától Páltól, mert nem saját keresztnéve, hanem *Paulus* van belevésve.¹ Alakja szögletére állított négyzet, szögletei levágva. Külső szélét belül gyöngysor kíséri, s a szépen kimetszett czímerkép nincs paizsba foglalva. Ez sinpánczélos, keztyűs kar, kevésbé görbített, gömbösvégű, közepén tuskés keresztvasu, erősen fokéles görbe kard markolatát fogja; könyökhajlása fölött szépen stilizált, heraldikus rózsza lebeg. A kart alul nagy, álló, latin betűkből összerótt névirás követi balról kezdődőleg: PAVLVVS ORBAN. A pecsét fényes felületéből követhetetlenül kőbe volt vésve. Átlója 11 mm., kidolgozása igen finom.

Ugyanez az Elek nagyobb, teljes pecsétű czímer is készítettet, melyet igen gyakran használ. Ez magas ovál alak, gyöngysoros és vékony pálczatagos keretű, melyet belül ALEXIVS ORBAN körirat kísér² — közepén valamivel alul kezdődőleg, s ugyanígy végezve. Tükrét a teljes czímer foglalja el, mely erősen tagolt renaissance paizsban, koronán könyöklő pánczélos kar görbe karddal, melyre kigyó tekerőzik. Nyílt, szembeforduló, koronás sisakjának díszé a paizsbeli kar a kigyóval körülcsavart karddal. A sisakról sűrű takaró omlik alá, mely majdnem a paizs talpáig ér. Kidolgozása kevésbé finom, mint előbbié. Itt egy egészen új változatát ismerjük meg az Orbán czímernek;

¹ A pecsét eredetije gróf Kemény Sámuel gyűjteményében, az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában. 1693 deczember 9-én Küiküllővárt kelt iratban.

² Eredetije Mike Sándor gyűjteményében az E. N. M. levéltárában. 1737 október 17-én Harasztoson kelt id. Orbán Eleknek — gróf Kornis Istvánhoz írott levelén.

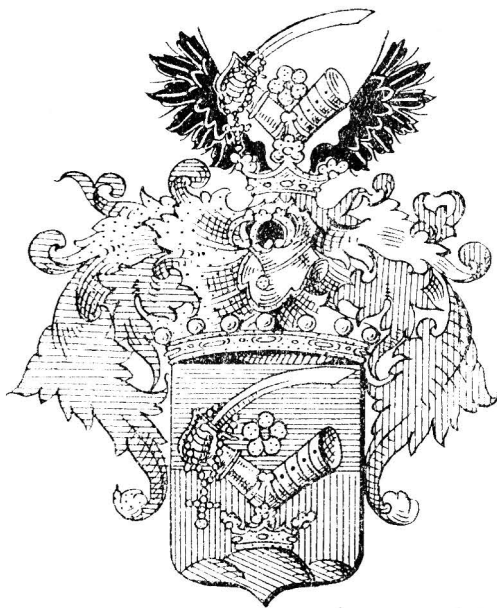
ugyanazon személy egyszer rózsás, másszor kigyós segédczímerképet használván. — Nagysága 2.2×2 cm.

E pecsét címere föltűnően hasonlít Báthori István király kancelláriáján festett ármálisok címerképeihez.

A XVIII. századból még egy pecsétünk van, melynek nyomója a család tulajdona ma is. Alakja magas nyolcszög, ferdén csiszolt széllel. Címere kerekaltapu paizsban hármashalmon könyöklő pánczélos kar görbe karddal; könyökhajlásában egyenlőszáru kereszt lebeg; kíséri ragyogó nap és holdsarló. Koronás csörsisakjának disze a paizsbeli kar karddal és kezében lebegő kereszttel. A sisakról takarók veszik körül a paizsot. Nagysága 2.6×2.2 cm.

A rangemelésnél a diploma szövege az ősi címert erősíti meg, megjavítja a kard markolata és kéz köré függesztett olvasóval. Festménye azonban több új, a család ismert címeres emlékein elő nem forduló motívumot mutat: így a paizsot kékre és vörösre vágja, s sisakdiszét nyílt szárnypár közé fogja vagyis sokkal többet ad, mint az oklevél szövege.

A festett bárói címer következő: *Kékre és vörösre vágott csücsköstalpú paizsban, zöld hármas*

halom koronázott középsőjén könyökölő sinpánczélos, vaskeztüös kar — arany keresztvasú és kosaru görbe kardot markol ; a kard kosarára és a kézfejre szürke gyöngyből fűzött olvasó van csavarva, melyről gyöngykereszt s alsó végén aranypénz függ. A kar és kard közt ötszirmu arany rózsza lebeg. A paizs hét gyöngyü koronapártáján nyílt, koronás sisakjának dísze nyílt sasszárny közt a paizsbeli kar összes járulékaival. A sisak takarói kék-arany, vörös-ezüst színűek.

Br. Orbán Elek címere zabolai gróf Mikes Miklós kamarási ősfáján következő : kékre és vörösre osztott kerektaipú paizsban hármás, zöld halom koronás középsőjén könyökölő pánczélos, keztyütlen kar, arany markolatu, kosaru és keresztvasu görbe karddal ; közében a lebegő, vörös szivü arany rózsával. A paizsot hélgyöngyös bárói pártá földi, melyen a koronás nyílt sisak dísze a paizsbeli kar járulékaival, nyílt, fekete szárnypár közt ; takarói kék-arany, vörös-ezüst színűek. E czi mer bár hiteles, nélkülözi a diploma szövegében irt olvasót, paizsában, sisakdíszében.

A család nemesi ága kék paizsban hármás halmon pánczélos, görbe kardot tartó kart használ, melyet nap és hold kísér ; így ismerteti Siebmacher is.

Köpeczi Sebestyén József.

A lengyelfalvi Orbán-család bárói diplomája.

NOS MARIA THERESIA etc. Tibi fideli nostro egregio *Alexio Orbán de Lengyelfalva*, sedis nostrae in haereditation obis Transylvaniae principatu siculicalis Aranyos supremo judici regio salutem, et gratiae nostrae regio principalis incrementum. Cum in gubernandis feliciter populis Divinitus nobis concreditis clementissimae nostrae eo saluberrime dirigantur intentiones, quo familiarum splendor tantum regio benignitatis nostrae lumine illustretur, quantum decora fidelium subditorum nostrorum merita eo magis digna esse videantur et non solum antiquam generis tui nobilitatem, quam id etiam comprobet quod adhuc approbatarum memorati principatus constitutionum concinnationis tempore, quem admodum ex earundem conclusionis tenore constaret, Franciscus quondam Orbán de Lengyelfalva tabulae regiae in eodem principatu judicariae assessoris munere flourit, proinde jam ille de praenobili progenitorum suorum sanguine duxisse originem appareat eademque pluribus conspicuis per varias successive affinitates et cognationes adeptos familiis innexa sit, verum etiam praeclara illius merita, multifariis sago, togaque praestitis servitiis comparata, veluti recentius genitorem tuum praeattactae sedis Aranyos supremi judicis regii officio laudabiliter perfunctum non tantum quibusvis aliis occasionibus, sed et momentosis summamque illius principatus tangentibus negotiis luculentum devotae in nos augustamque domum nostram fidelitatis suae documentum, teque ipsum a nobis ad idem munus ob laudatas tuas qualitates evectum non minorem paribus in occurrentiis fidelitatem edidisse recenseas, horum ut et nonnullorum fidelium nostrorum recommendationis de te impensius factae intuitu comprimis ex nostra in fideles nobis subditos, teque ipsum propensa clementia demissis tuis praecibus benigne deferre volumus, clementer, de te persvasae, ut ex hac sublimatione acrius adhuc ad porro

currendum in promovendis, augmentandisque servitiis nostris, patriaeque tuae commodis relosae fidelitatis tramitem calcar tibi sumsisse, aliisque ad benemerendum fore exemplo videare, te proinde *Alexium Orbán de Lengyelfalva, coniugemque tuam Claram natam Béldi de Uzon, ac filium Antonium, filiasque tuas Catharinam et Elisabetham jam natos*, et imposterum Divina ex benedictione nascituros, haeredesque et posteros eorundem utriusque sexus universos in infinitum ad ordinem et consortium liberorum baronum seu magnatum nostrorum in dicto nostro Transylvaniae principatu, nec non regno aeque nostro Hungariae, aliisque regnis ditionibus et provinciis nostris haereditariis, rubra cera in literarum suarum obsignatione utentium cum solemnī praedicato liberorum baronum de Lengyelfalva benigne recipiendos, evehendos aggregandos, annumerandos, et cooptandos consvetoque baronum titulo donandos duximus, et condecorandos volentes et per expressum decernentes, ut tu *Alexi Orbán de Lengyelfalva* a modo deinceps futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus illis titulis, gratiis privilegiis, honoribus, indultis, immunitatibus, libertatibus et exemptionibus quibus ceteri dicti principatus nostri Transylvaniae, nec non regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum Ditionum et Provinciarum nostrarum liberi barones seu magnates de jure, vel ab antiqua consvetudine usi sunt et gavisi utunturque et gaudent tam intra quam extra judicia, comitiaque aut alias ubivis terrarum et locorum uti frui et gaudere literas tuas, quasunque cera rubra instar aliorum liberorum baronum, seu magnatum communire possis, ac valeas praefatique haeredes posterique tui utriusque sexus universi valeant atque possint quo vero perpetuum hujus nostrae benignitatis erga te declaratae extat documentum eademque pleniori beneficio decorata clarius in hominum oculos incurrat, praememorata, autoritate nostra, antiqua, et gentilitia armorum tuorum, quibus hactenus usus es insignia hac cum additione, quod in orthodoxae pietatis militari fortitudine junctae tesseram rosariam seu corolla sanctissimae Deiparae virginis pre-

catoria gladii capulo circumducta sibi, tuisque tanquam liberis baronibus habendis, gerenda et ferenda clementer acceptavimus, et confirmavimus et respectivae dedimus, et contulimus, imo tanquam libero baroni habenda, ferenda et gerenda benigne concessimus, et impertiti sumus. Decernentes et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut *Tu Alexii Orbán de Lengyel-falva* praedeclarata armorum insignia in omnibus, et singulis honestis ac decentibus actibus, exercitiis, atque expeditionibus, tam serio, quam loco in hastiludiis, seu hastatorum dimicationibus, pedestribus, et equestribus in bellis singularibusque certaminibus, et quibuscumque pugnis communis eminus in scutis, banderiis, vexillis, clipeis, tentoriis, caenotaphiis, sepulchris, monumentiis, clenodiis, annulis unionibus, sigillis, aedificiis, praeteribus fenestris, ostiis, cortinis, lacunaribus, tapetibus, et supellectibus libere, pacifice et absque molestia aci impedimento vel contradictione gestara deferre iisdemque pro necessitate rei voluntatisque tuae arbitrio, quovis modo, more aliorum verorum, natorum, et indubitatorum, dicti principatus nostri Transylvaniae, nec non regni nostri Hungariae. aliorumque regnorum, dicionum, et provinciarum nostrarum haereditariarum magnatum, et liberorum baronum uti frui, et gaudere possis, ac valeas, haeredesque et posterii tui utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo evehimus, recipimus, aggregamus, adnumeramus et cooptamus, damus item et conferimus. Teque, et tuos universos praemissos consueto liberi baronis magnifici titulo donamus et condecoramus. Harum nostrarum sigillo nostro maiori, aulico impendenti immitarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Vienna Austriae die decima tertia mensis novembris, anno Domini millesimo septingentesimo quadragesimo quarto. Regnorum vero nostrorum quinto.*

Maria Theresia mp.

Josephus Kozma de
Kezdő Szent Lélek mp.

Comes Ladislaus Gyulaffi
liber baro de Rátoth mp.

* Könyvalakú eredetije festett czímerrel és függő pecséttel báró Orbán János bírtokában Székelyudvarhelyt.

Orbán Balázs végrendelete.

Végrendeletem !

Tekintve az emberi élet mulandóságát, a földi élettől való megválásnak bizonytalanságát főleg az oly egészségben megrongált egyénnél, mint a minő én vagyok, szükségesnek tartom halálom bekövetkezhetése tekintetéből csekély földi javaimra nézve már most megtenni végintézkedéseimet.

A mint egész életem küzdelem volt a jóért, az igazságért, a haza üdvéért s a miként életemben soha se kerestem önfeláldozó odaadásomért az öntudatnál más jutalmat: akként már csak a következetességért is oda kell törekednem, hogy halálomból is némi haszon háromoljék e szegény magyar hazára, a melynek egész életem tevékenységét szentelém; földi javaim egy részét, azt a részét, a mely leginkább szerzeményem, a hazai közművelődés és a faj megmentés oltárára szentelem, én családdal nem lévén megáldva a magyar népet tekintem családomnak s azt is kívánom fő örökösömmé tenni, míg más részről a testvéri szeretet adóját se kívánom megtagadni azon testvéremtől, ki arra reá van szorulva s ki gyermekei által családunk tovább folytatására hivatva van.

E két szempont irányozá elhatározásomat és eljárásomat.

A földi javak a melyekkel rendelkezem a következők:

1. A Szejkefürdő a vele összefüggésben levő taggal és ahhoz tartozó erdőségekkel, az azon levő fürdő, vendéglő és lakházakkal, cseléd és gazdasági épületekkel, malmokkal, a gazda-

sághoz tartozó igavonó és tenyész állatokkal, lovakkal, gazdasági felszereléssel.

2. Szombatfalva községben egy belső telek lakház, csűr és nyári konyhával.

3. Tövis mezővárosban egy belső telek és tag határán, a tövisi jóságához tartozik Csáklyán a közhelyekből kapandó és erdő részlet, regale váltáság, valamint Kurety községben levő regale váltáság, közhelyek és erdőkből való részesedés.

4. A Székelyudvarhelyi Székely egyleti takarékpénztárban van kamatozásra elhelyezve mintegy 2500 frt. készpénzem, a budapesti első takarékpénztárban van elhelyezve 250 frtom. Ezen kívül édes anyámtól örökölt ékszer, ami pár ezer frtot ér, a Székely egyleti takarékpénztárban van megőrzésre letéve. Az édes anyámtól örökölt ezüstnemű a Szejké fürdőn levő vertheim szekrényben van elhelyezve.

5. Budapesti lakásomon van butorom, egy értékes gyémántos forgó diszmagyar öltönnyel, egy személyre való ezüstnemű öltözetek.

6. A pesti részvény könyvnyomda társulatnál (Hold-utca 7-ik sz. igazgató lovag Falk Zsigmond) depozitumban vannak a „Székelyföld“ című munkám maradék példányai, „Torda és környéke“ című munkámból 540 példány, ugyanebből a kolozsvári „Ellenzék“ kiadóhivatalában eladásra 35 példány.

7. Vannak az édes anyánktól örökölt konstantinnápolyi házeltek, melyeknek Nodcsetjei vertheim szekrényekben vannak;* de a mely házak és telkek a Vakuf által le vannak foglalva s kérdéses ha vajjon azok körmei közül kivájhatók e?

Körülbelül ezek a földi javaim. Adósságom van „Magyar földhitel intézet“-nél: törlesztési kölcsön 1000 frt, bátyám b. Orbán Bodognak adóssa vagyok a kezei közt levő kötelezvény értel-

* Ma báró Orbán Ottó birtokában, ki azt örökölte Celesta testvérétől.

mében Egyezer 35 frttal, a miből a Korondon átvett Jakabházi-féle butorok letörlesztettek 250 frtot s így ő neki mindössze 770—80 frttal vagyok adóssa. E két adósságom törlesztésére rendelem a sz-udvarhelyi Székely egyleti takarékpénztárban levő 2500 frtnyi betétemet. Az ezen két adósságom kifizetésén felül maradó pénzt arra rendelem, hogy a Szejkén félbenmaradott kriptá kiépíttessék, hová magam is elhelyeztetni kívánom földi maradványaimat édes anyám tetemei mellé.

Ha netalán a hatóság e kriptát jeleni helyén meg nem tűrné: akkor az lakházzá átalakítandó, s helyébe egy más kriptá építendő az ellentétes hegy ormára (a tagba). A takarékpénztárban fenmaradó pénzből, mi ha elég nem lenne, a fürdő esedékes jövedelméből pótlendő. A Szejke fürdőt az ahhoz tartozó tagot és Szombafalvi házat hagyományozom Bodog bátyám fiutódainak, úgy azonban, hogy a fürdő és gazdaság jövedelméből tartozik minden évben a székely-kereszturi unitárium gymnasiumnak 200, irva kétszáz o. é. frtot kiszolgáltatni ő és jogutódai 20 éven át vagyis mindaddig a mig 4000 frtot fog az évi járulék ki tenni.* Ezen segélyt hagyom nevezett iskolának azért, hogy a kapandó évi járulékból fordítsa az egyik 100 frtot szegény székely tanulók (a legszorgalmasabbak és legkitünőbbek) ösztöndíjául, a másik 100 frtot pedig a beállítandó 6-ik osztály tanári fizetése alapjául, a melyre már életemben tettem 100 frt alapítványt. Bátyámat és jogutódait oly szigoruan kötelezem ezen alapítványom betartására s a 200 frt. évi járulék pontos kiszolgáltatására, hogy ha annak fizetésébe pontatlanok lennének, avagy azt bárminemű ürügy alatt megtagadnák a Székely-kereszturi unitár. gymnasium igazgatóságát és tanári karát feljogosítom arra, hogy ezen telekkönyvileg is bejegyzendő szolgálmányt törvényes uton is felvehesse, sőt pontatlan, vagy hiányos fizetés esetében, magát a négy-

* A család ez összeget azóta kifizette teljesen.

ezer frtra menő tőkét is azonnal exequaltathassa a Szejke fürdőn és tartozandóságain.

Ép azért szomoruan tapasztaltam, hogy az ily közmívelődési hagyományokat az utódok nem mindig szokták respektálni, sőt a mint a M. vásárhelyi Teleki könyvtárnál s másutt is történt — nemes céljaitól elvonják azért én a Sz. kereszturi iskolának tett hagyományom pontos kiszolgáltatását minden körülmények közt biztosítani kívánván a Szejke és tartozandóságainak birtoklását bátyám és fiutódai részére alapítványom pontos kiszolgáltatásához kötöm, s az esetben, ha azt lelkiismeretesen nem teljesítenék, nevezett iskolát megkárosítani avagy kijátszani akarnák az esetben elesnek a Szejke fürdő birtokától s az egészben a Sz. kereszturi unitárium gymnáziumra szállna át.

Kedves Celeszta hugomhoz is — a ki mindig gyöngéd testvéri szeretettel viseltetett irányomban hálás kívánok lenni, neki hagyományozom a Szejke fürdői magán lakásomban (Zrinyi Ilona lak) található, minden butoromat, felkelhetőimet, vertheim szekrényemei, a benne levő ezüstneműekkel egyetemben, sőt az egész Zrinyi Ilona lak felső emeletét a mig ő él, úgy ahogy van lakhatja, használhatja, mint sajátját és tulajdonát, s az csakis halála után fog Bodog bátyám avagy fiutódai birtokába menni. Celesta hugom lelkére kötöm, hogy a kriptának akár jeleni helyén való kiépítése akár mai helyén való felépítése felett örködjék s hogy úgy az édes jó anyám, mint az én testvéreim abban tisztességes elhelyezést nyerjenek.

A Székely-kereszturi iskola alapítványánál Székely nemzetem iránti szeretetem az irányadó, mert én itt is igazán követem Krisztus tanait, hogy a ki kövel dob azt kenyérrel dobom vissza, mert nem tagadom, hogy végtelenül fáj lelkemnek, hogy a kereszturi választó kerületben K F ármányoskodása folytán éppen székely testvéreim, azok közt unitárius hitrokonaim buktattak meg; de én e meggyaláztatásomért, e kitagadásomért úgy kívánok boszút állani, hogy a népnevelés előmozdítása által edzem meg jövőre e népet a hazafiságban.

De ezen felül még többet is akarok székely véreimért tenni, s tövisi birtokomat egész terjedelmében, a benvalóval, a határán levő taggal, a Csáklya és Kurety községekben létező minden illetményemmel, regálé, erdő és közlegelőkből való minden részese-désemmel hagyományozom az Erdélyi Közművelődési egyletnek és pedig az egyletnek székely kitelepítési osztálynak, úgy hogy azt bölcs belátása és tetszése szerint fordíthassa a székely kívándorlás meggátlására. Feljogosítom, hogy ha célszerűnek itéli e jószágot telepitési célra hasznosíthassa avagy el is adhassa s a befolyó összeget akár tőkésítés akár felhasználás által e célra fordíthassa. Csekély mit e nagy célra juttathat az én szegénységem, de porszemekből alakulnak a sziklák, a kiket a sors kegye többel áldott meg azok kövessék az én jóindulatomat s a nagy cél el lesz érve.

Ha a konstantinápolyi házak és telkek kézhez vehetők avagy azokért valamelyes kárpótlás vagy érték megtérítés kieszközölhető lenne úgy azt, vagy ha azt életemben nem foganatosíthatnám az arra jogcímét adó Hódcsettek (birtokiveket) hagyományozom Celesta hugomnak, úgy neki hagyományozom budapesti szállásomon levő holmiaimat és pesti részvénytőzsdájában levő már fenn jelzett könyveimet és az ugyanazon nyomdában deponált összes meczvényeit a „Székely föld“ és „Torda és környéke“ című munkáim képeinek, melyek tulajdonomat képezik s nevezett nyomdának csak őrzés végett vannak átadva.

Ezen sajátkezűleg irt és aláírt végrendeletemben teszem meg intézkedéseimet, melyek, hogy itt kifejezett akaratom és rendelkezésem szerint hajtassanak végre, az megváltozhatlan akaratomat képezi; akaratom és intézkedéseim pontos végrehajtása feletti felügyelettel az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Kolozsvárt székelő igazgatóját bízom meg s azért e végrendeletemet is, mely halálom után bontható csak fel, ez igazgatóság kezei közé helyezem el.

Még van a fennebbieken felül 5 vasuti részvényem Ugron

Gábor kezei közt, a mire 500 frtot fizettem az Első székely vasut (Héjasfalva Sz. Udvarhely) részvényei ezek.

Ezekon kívül van még 8 drb. Székelyegyleti takarékpénztári részvényem, a melyek ellopottak, de a melyek már Kolozsvárt lakó Novák Fer. orgazdánál felfedezve és beperešítve lévén, vissza fognak kerülni, ezeket is hagyom Celesta hugomnak, úgy hogy életében használja s holta után hadja keresztfiam (Bodog bátyám harmad szülött fia) Balázsnak, úgy hogy azok jövedelmei nagykorúságáig tőkésíttessenek s akkor a részvényekkel együtt kezére adassanak.

Ezen végrendeletem az Emke irattárában helyeztetik el s halálomkor felbontatván, annak tartalma másolatilag közöltetik a Székely-kereszturi unitár. koll. igazgatóságával, Sz.-Udvarhelyt lakó B. Orbán Bodog bátyámmal és Ábránfalván (Udvarhelymegye) lakó Celesta hugom férjezett Ugron Lajosnéval.

Bodog bátyámnak törvényes házasságából származó fiutódai értendők a fenebbi kedvezmények élvezőinek, ha az ő fiai fiutód nélkül halnának el s az ő ága férfiágon kihalna, az esetben reájuk hagyományozott összes birtokaim és ingóságaim az „Erdélyi Magyar közművelődési Egylet“ székely osztályára szállnak.

A Szejké jövedelmezősége emelkedőben lévén, annak már fennebb a kereszturi iskolának rendelt évi 200 frton felül ugyanannyit rendelek az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület székely osztályának 20 éven át, míg az négyezer frt. tőkét fog kitenni.

Ezek az én intézkedéseim halálom esetére, azok szigoru pontos végrehajtására az Emke igazgatóságot kérem fel.

Kelt Budapesten 1890 ápril 16-án.

Orbán Balázs s. k.
ország gy. képviselő.

Alólirottak — kik Orbán Balázs orsz. képviselő urat valamenyien személyesen ismerjük, — ezennel bizonyítjuk, miszerint Orbán Balázs orsz. képviselő ur együttes jelenlétünkben előttünk

kinyilatkoztatta, hogy ezen okmány az ő végrendeletét tartalmazza és bizonyítjuk, hogy azt sajátkezűleg aláírta.

Mely után ezen végrendelet összefűzve a végrendelkező és az egyik tanu gr. Károlyi Gábor pecsétjével lepecsételtetett.

Budapesten 1890 április 16-án.

Mint meghívott végrendeleti tanuk:

Hentaller Lajos s. k.

orsz. képv. mint tanu.

Szabó Ambrus s. k.

ügyvéd mint tanu.

Kun Miklós s. k.

orsz. képv. mint tanu.

Gróf Károlyi Gábor s. k.

orsz. képv. mint tanu.

A másolat hitelül:

P. H.

Molnár István

Emke levéltáros.
